

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV AKADEMIE VĚD ČESKÉ REPUBLIKY
V BRNĚ

PŘEHLED VÝZKUMŮ
41 (1999)

ISSN 1211-7250
ISBN 80-86023-23-0

BRNO 2000

9990385

150, —

PŘEHLED VÝZKUMŮ 41 (1999)

Vydává: Archeologický ústav AV ČR Brno
Královopolská 147, 612 00 Brno
E-mail: infor@iabrno.cz

Odpovědný redaktor: PhDr. Jaroslav Tejral, DrSc.

Redakce a příprava pro tisk: Mgr. Balázs Komoróczy, Ing. Petr Škrdla, Ph.D.,
PhDr. Lubomír Šebela, CSc., RNDr. Vladimír Hašek, DrSc.,
Mgr. Richard Zatloukal, Miroslav Lukáš, Alice Del Maschio,
Dana Gregorová

Na titulním listě: Orlovice, okr. Vyškov. Letecký dokumentační snímek
zaniklého hradu.

Tisk: BEKROS

Náklad: 350 ks

© 2000 by the Authors.

All rights reserved.

AÚ AV ČR Brno, Královopolská 147, 612 00

Lokalita se nachází na mírném návrší protáhlém přibližně ve směru Z - V. Na mapě ZM 1 : 10 000 list 34-14-07 je v prostoru vymezeném souřadnicemi 130-137 mm od Z sek. č. a 292 mm od J sek. č. v nadm. výšce 194 m. Nově budovaná akumulací nádrž leží 400 m V od areálu cukrovaru, mezi větrolamem a železniční tratí a má přibližně trojúhelníkový půdorys o rozměrech 300 x 500 x 600 m. Z nádrže pak vede odpadní potrubí do řeky Jevišovky v délce 2,25 km.

V severní části stěny nádrže se ve výkopu rýsovaly do písčitého podloží zahloubené jámy mísovitého a U profilu, jejichž dna dosahovala hloubky od 0,6 až po 1,4 m. V černé hlinitopísčité výplni se nacházely nepočtené zlomky středověké keramiky, zvířecích kostí a jeden železný hřebík. Dále jsme východním směrem od skupiny objektů rozlišili profil příkopu a ve vybagrované části již pouze průběh jeho dna v délce 21 m ve směru VSV a ZJZ, zahloubeného místy ještě 0,4 m do podloží. Protože byl příkop porušen výkopem téměř v podélné ose, lze těžko přesně stanovit tvar příčného profilu. Stěny příkopu byly zřejmě šikmé, přičemž dna v hl. 1,9 m mělo šířku okolo 0,5 m. Protože možnosti ověřit šířku příkopu na současném povrchu byly z důvodů stavebních aktivit omezeny, lze ji pouze zrekonstruovat na 2,5 až 3,0 m. Ve výplni ze dna příkopu byla vyzvednuta část keramické nádoby, dále železný hřebík a zvířecí kosti. Keramiku lze datovat podle R. Zatloukala do 14. stol. Kromě této situace byl z hlediska archeologického zájmu prohlédnut ještě odkrytý výkop rýhy pro potrubí v délce asi 700 m, vedoucí od nádrže směrem k řece Jevišovce, s negativním výsledkem.

Archeologická situace zjištěná v místech akumulací nádrže dokládá středověké osídlení, které interpretujeme jako zaniklou středověkou ves ohraničenou příkopem. Na katastru obce Hrušovany nad Jevišovkou se měla nacházet ve středověku ves Martinice. Její lokalizaci se zabýval Z. Měřinský, který ji neúspěšně hledal na základě písemných zpráv na návrší (kóta 195) v jihovýchodní části katastrálního území, kde však objevil novou laténskou lokalitu. Další možná poloha zaniklé vsi je v písemných pramenech uváděna v prostoru hrušovanského nádraží (Měřinský 1972). Naleziště zachycené záchranným výzkumem leží 700 m jižně od návrší s laténskými nálezy (kóta 195). Kromě toho byly v průběhu leteckého průzkumu v roce 1992 zjištěny asi 1 km SZ od nádraží mezi Novým Dvorem a Eminým zámečkem na ploše 2 ha pravidelné obdélné půdorysy, bodové a liniové útvary, které se zřetelně rýsovaly v porostu obilí. Tato nálezová situace byla interpretována jako možný projev zaniklé středověké vsi (Bálek 1996, 104).

Informace získané v průběhu záchranného výzkumu nevyklučují umístění zaniklé vsi Martinice

do prostoru v trati „Za ořečovou alejí“. Poloha odpovídá předpokladu lokalizace do prostoru mezi Hrušovany a rakouskou Lávu. Rovněž Z. Měřinský předpokládá její lokalizaci do blízkého okolí jím objevené laténské lokality (kóta 195), pouze se domnívá, že by mohla ležet východním směrem (Měřinský 1972). Lokalita zjištěná leteckým průzkumem SZ od nádraží nebyla ověřena povrchovým sběrem. Nelze tedy vyloučit, že osídlení v prostoru za Novým Dvorem může náležet případně až do novověku. Tuto problematiku bude potřeba ověřit studiem písemných pramenů.

Miroslav Bálek, ÚAPP Brno

Literatura:

Měřinský, Z. 1972: Archeologické nálezy z okolí Hrušovany nad Jevišovkou (okr. Znojmo), SPFFBU E 17, 144-146.

Bálek, M. 1996: Výsledky leteckého snímkování na Moravě v roce 1992, PV 1992, 103-104.

Resumé:

Hrušovany nad Jevišovkou (Bez. Znojmo). Feldflur „Za ořečovou alejí“. Mittelalterliche Dorfwüstung (14. Jh.). Rettungsgrabung.

JEDOVNICE (okr. Blansko)

Polní tratě „Loučky“, „Na rybníčkách“ a „Za poštou“ na severozápadním okraji intravilánu obce. Středověk, ojedinělé nálezy doby římské. Sídlištní plocha. Povrchový průzkum.

Komplexní povrchový průzkum jedovnického intravilánu, úspěšně J. Plchem zahájený v letech 1997 a 1998 (Doležel-Plch 1999, zvl. 329-331), pokračoval roku 1999 dalšími zjištěními. Prospekční aktivity byly tentokrát směřovány na severozápadní okraj dnešní zástavby, kde bylo možné na svahu nad plochou údolní nivou Veselého žlebu očekávat stopy staršího osídlení zvláště v okolí lokálního vodního zdroje, přítékajícího sem od severu z prostoru Legionářské ulice. Opakovanými povrchovými sběry, zahájenými dne 2. dubna a pokračujícími i v měsících červnu, srpnu, září, listopadu a prosinci roku 1999 pak byl v těchto místech skutečně indikován sídlištní areál, vedle ojedinělých nálezů z doby římské náležející zejména 13. a počátku 14. století.

Nově evidovaná sídlištní plocha byla prozatím zachycena na zemědělských pozemcích a zahradách domů č. p. 67, 80, 234, 468, 515, 537 a 633 v Jedovnicích, konkrétně na parcelách č. 393/1, 398, 400, 402, 442/1, 444/2, 444/3, 453/1, 453/2 a 2456/1. Na Státní mapě 1 : 5 000 -odvozené, listu Blansko 4-2 z roku 1995 lze zkoumané území zahrnout do polygonu

vymezovací body, od Z a J okrajové sekční čáry vzdálenými 308 : 147; 296 : 131; 302 : 113; 312 : 101; 327 : 105; 342,5 : 140 a 337 : 145 mm. Areál s nálezy, rozptýlenými v pásu přibližně 250 m dlouhém a až 200 m širokém, je zde situován v západní ploché části Jedovnicko - račického prolomu, na velmi mírném, k jihozápadu orientovaném svahu 463-472 m n. m., na okraji údolní nivy potoka Veselého žlebu. Půdní podklad na lokalitě tvoří oglejené hnědozemě na sprašových hlínách a svahovinách, překrývajících spodně tortonské neogénní písčité slíny. Osídlení zde bylo patrně vázáno na dnes již nepříliš zřetelný vodní tok, přitékající sem z úžlabí západně od kostelní výšiny a poté pokračující jihozápadním směrem, který patrně v minulosti napájel nyní již zaniklou vodní nádrž, nalézající se téměř ve středu zkoumaného okrsku.

Povrchovými sběry bylo získáno doposud na 1200 evidovaných předmětů, vedle několika úlomků železných strusek a vypálené hlíněné mazanice jde především o fragmentární keramický materiál. Několik málo kusů je možné přiřadit germánskému osídlení doby římské, zachycenému již roku 1997 na parcelách č. 447/1 a 447/4-7 v JJV sousedství (Doležel-Plech 1999, 269-271). Naprostá většina zlomků ale náleží vcelku homogennímu keramickému horizontu druhé poloviny 13. a počátku 14. století, ve kterém se vedle převažující tradiční tuhové složky uplatňuje již netuhová hrnčina rozšířené typové škály se slídnatým a písčitým ostřivem (vedle běžných hrncovitých nádob a masivních zásobnic se vyskytly i kónické poklice s vnitřní výzdobou, ploché kotoučovité poklice se vzhůru vytaženými okraji, konvice s třmenovým uchem, mísa a džbán).

Prokázat skutečné sídelní aktivity v místě nálezů a zcela vyloučit případný sekundární původ získaných artefaktů může pouze ověřovací sondáž. Vzhledem k množství, kvalitě a celistvému charakteru keramické kolekce ze severozápadního okraje jedovnického intravillánu i vzhledem ke zdejším příznivým sídelním podmínkám lze však středověké osídlení v těchto místech předběžně předpokládat. O jeho vztahu k organismu jedovnické trhové osady, formující se během 13. století v těsném sousedství (přibližně 100-200 m jihovýchodně) bude možné vyslovit určitější soudy až po dalším výzkumu. Snad se zde jednalo o mladší doplněk dvou starších sídelních jader, již od první poloviny 13. věku se vyvíjejících v prostoru kostelní výšiny a dnešního ústředního náměstí (Doležel-Plech 1999, s. 330-331). Vznik sídelní plochy v trati „Loučky“ či „Za poštou“ v druhé polovině 13. století přitom mohl odrážet kvantitativní nárůst jedovnické sídelní aglomerace v době předpokládaného vysazení zdejšího městečka, mohlo však jít také o samostatný okrsek s odlišným ekonomickým či přímo výrobním

určením, druhotně se připojující ke staršímu jedovnickému sídelnímu útvaru. K zániku tohoto nově zjištěného areálu pak zřejmě vedl proces konečné urbanistické stabilizace Jedovnic na počátku 14. věku, založený na poněkud odlišné půdorysné koncepci, když hypotetickou starší strukturu několika paralelních či sbíhajících se sídelních uskupení pod kostelní výšinou nahradil jediný celek s centrálním trojúhelníkovitým tržištěm. Funkci vydělující se předměstské ulice přitom mohla převzít podle některých známek dnešní ulice Legionářská, vybihající z jedovnického náměstí poněkud více k severovýchodu než bylo položeno dřívější, roku 1999 objevené osídlení.

Jiří Doležel, AÚ AV ČR Brno

Josef Plech, Jedovnice

Literatura:

Doležel, J.-Plech, J. 1999: Jedovnice (okr. Blansko), Přehled výzkumů 40 (1997-1998), 269-271, 329-332.

Resumé:

Jedovnice (Bez. Blansko). Feldflur „Za poštou“ an dem Nordwestrand des Intravillans der Gemeinde. Mittelalter, Einzelfunde aus der Römerzeit. Siedlungsfläche. Oberflächuntersuchung des Archäologischen Instituts der Akademie der Wissenschaften der Tschechischen Republik, Brno.

Schon die früheren Oberflächenuntersuchungen und Rettungsgrabungen in den Jahren 1997 und 1998 trugen wesentlich zur Erkenntnis der urbanistischen Entwicklung der mittelalterlichen Gemeinde bei. Im Raum der Kirchenanhöhe im Nordosten sowie des darunter situierten dreieckigen Marktplatzes konnten in den erwähnten Grabungssaisons ursprüngliche Siedlungskerne aus der 1. Hälfte des 13. Jahrhunderts identifiziert werden, aus welchen sich bis Anfang des 14. Jahrhunderts Jedovnice in eine kleinere Untertanenstadt im Herzen des Drahaný-Hügellands entwickelt hatte. Eine weitere wichtige Feststellung brachte die 1999 durchgeführte Oberflächenprospektion an dem Nordwestrand des heutigen Intravillans (ca 400 m südwestlich der Pfarrkirche des Hl. Peter und Paul). Auf dem mäßigen Abhang in der Seehöhe von 463-472 m wurde in der Nähe der lokalen Wasserquelle auf einer Fläche von ca 250 x 200 m die Besiedlung aus der 2. Hälfte des 13. und Anfang des 14. Jahrhunderts identifiziert (rund 1200 evidierte Gegenstände, besonders Keramikfragmente, Bruchstücke von Eisengegenständen, Lehmewurf und Schlacke). Diese Besiedlung hing wohl mit der extensiven Entwicklung der Jedovnicer Agglomeration nach der Mitte des 13. Jahrhunderts zusammen, wo die erste Lokation und die Gewinnung von Marktprivilegien voraussetzen sind; es kann sich z.B. um eine Vorstadt einer konkreten Produktions oder Handwerkspezialisierung gehandelt haben.

Der Untergang dieses interessanten Glieds der Siedlungsstruktur hing dann wohl mit der endgültigen urbanistischen Stabilisierung von Jedovnice am Anfang des 14. Jahrhunderts zusammen, wo das bis heute erhaltene Grundrißschema der Gemeinde gestaltet wurde. Vereinzelt kamen auf der zu untersuchenden Fläche auch Fragmente germanischer Keramik aus der Römerzeit vor, die sich zu den im Jahre 1997 ca 150 m südlich erforschten Siedlungsobjekten beziehen.

JEDOVNICE (okr. Blansko)

Polní trať „Pod palírnou“. Středověké osídlení (?). Povrchový průzkum.

V rámci soustavného povrchového průzkumu Jedovnic a jejich nejbližšího okolí bylo J. Plichem při akcích v červnu a září roku 1999 lokalizováno možné středověké osídlení v severozápadní části jedovnického katastru, přibližně 600 m JZZ farního kostela sv. Petra a Pavla v Jedovnicích. Jedná se o velmi mírný, k jihozápadu orientovaný svah oglejčených hnědozemí na sprašových hlínách, svahovinách a neogénních spodně tortonských písčitéch slínech, položený 460-466 m n. m. těsně nad údolní nivou potoka Veselého žlebu, v ploché severozápadní části Jedovnicko-račického prolomu, mezi severním koncem nejvyšší položené drenážní rýhy a objektem palírny (dům č. p. 596) při cestě z Legionářské ulice v Jedovnicích do Vilémovic (na Statní mapě 1 : 5000 – odvozené, listu Blansko 4-2 z roku 1995 je areál s nálezy vymezen body, od Z a J okrajové sekční čáry vzdálenými 269 : 155, 267 : 131, 277 : 123 a 280 : 153 mm). V pásu o přibližných rozměrech 170 x 60 m, probíhajícím v severojižním směru, zde bylo povrchovými sběry získáno na 350 keramických zlomků, náležejících intervalu od druhé poloviny 13. století (tuhová keramika-hrnce, zásobnice) až do druhé poloviny 15. věku (např. složitými radélkovanými motivy zdobený pohár a mísa). V souboru je ovšem zastoupena i novověká, na lokalitu druhotně s odpadem přemístěná hrnčina. Pokud také starší nalezený materiál není sekundárního původu, jednalo by se o zajímavý případ izolovaného osídlení, vzdáleného zhruba 500 m SZZ od vlastního městečka, v podstatě na břehu někdejšího „starého“, „velkého“ nebo „Tunklovského“ rybníka, doloženého již na počátku 15. století (ZDB XI, č. 143; XII, č. 124, 126 a 783; XV, č. 116 a 134). O charakteru tohoto osídlení je možné bez další prospekce pouze spekulovat, do úvahy kupříkladu připadá některý z rezijských vrchnostenských dvorů, při Jedovnicích uváděných v první polovině 15. věku (ZDB XI, č. 143; XII, č. 124, 126, 143, 144 a 783).

*Jiří Doležel, AÚ AV ČR Brno
Josef Plich, Jedovnice*

Prameny:

ZDB: Chlumecký, P. R. v.-Chytil, J.-Demuth, C.-Wolfskron, A. R. v. (Hrsg.), Die Landtafel des Markgraftumes Mähren. Brüner Cuda. Brünn 1856.

Resumé:

Jedovnice (Bez. Blansko). Feldflur „Pod palírnou“. Mittelalterliche Besiedlung (?). Oberflächenuntersuchung des Archäologischen Instituts der Akademie der Wissenschaften der Tschechischen Republik, Brno

Bei der systematischen Prospektion in Jedovnice und dessen nächster Umgebung wurde im Nordwestteil des Jedovnicer Katasters, ungefähr 600 m südwestlich von der Pfarrkirche des Hl. Peter und Paul in Jedovnice ein bisher unbekanntes mittelalterliches Siedlungsareal entdeckt. Es handelt sich eine Fläche von ca 170 x 60 m auf einem mäßigen, nach Südwesten orientierten Abhang in der Seehöhe 460-466 m, knapp über der Talaue des Bachs Veselý žleb, in dem flachen Nordwestteil des Jedovnice-Račice-Durchbruchs. Die relativ häufigen Keramikfunde datieren die Besiedlung in dieser Flur in die Zeitspanne von der 2. Hälfte des 13. bis zur 2. Hälfte des 15. Jahrhunderts. Wird der Siedlungscharakter der Lokalität durch weitere Forschungen bestätigt sein, dann wird es um einen interessanten Fall der isolierten Siedlungseinheit ca 500 nordwestlich von dem eigenen Städtchen gehen, die hypothetisch mit einem der Herrschaftshöfe gleichzusetzten ist, welche im Zusammenhang mit Jedovnice in der ersten Hälfte des 15. Jahrhunderts angeführt werden.

JEDOVNICE (okr. Blansko)

Polní trať „Pod Harbechem“. Zaniklá středověká ves Rohrbach. Povrchový průzkum.

Ves Rohrbach či Rorbach je jako součást holštejského panství uváděna v písemných pramenech poprvé roku 1371 při zápisu věna Voka II. z Holštejna manželce Skonce, ve výčtu jednotlivých vsí dominia byla tehdy zapsána po Kotvrdovicích a Jedovnicích a před Budkovany a Bystřecem (ZDB V, č. 368). Ve vsi ovšem patrně mohli sídlit také drobní zemané, když roku 1378 odkoupil od Unky z Majetína určité majetky v nedalekých Petrovicích, Vavřinci a zaniklém Podolí u Petrovic Vilém z Rohatce, byl podíl na těchto državách zajištěn i jistému Vítkovi z Rorbachu, a to zřejmě jako příbuznému Vilémovy ženy Elišky. Když pak Vilém roku 1392 svoje zboží ve výše jmenovaných vsích prodával, dal Vítek k tomuto prodeji na zemském kolokviu v Olomouci svůj souhlas (ZDO III, č. 413; VI, č. 393). S určitou pravděpodobností je přitom možné tohoto Vítku z Rorbachu ztotožnit s Vítkem,